

Liudo Vasario socialumas pagal Kostą Korsaką, arba naujos senos *Altorių šešėly* interpretavimo perspektyvos

---

Anotacija: Straipsnyje rekonstruojamos literatūros sociologijos prielaidos ir principai, išryškėjantys Kosto Korsako straipsnyje „Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje“; ir jų pagrindu aptariamoms galimybės šiuolaikinės literatūros sociologijos metodais analizuoti Vinco Mykolaičio-Putino romaną *Altorių šešėly* ir tarpukario lietuvių literatūros lauką. Korsako siūloma Putino romano interpretacija siejama su viena iš romano vertinimo paradigmu, kvestionuojančių pagrindines interpretacines klišes (Vasario charakterio psichologinė gelmė, Vasaris kaip laisvos asmenybės simbolis, romano problematikos universalumas ir pan.). Taip pat analizuojamos bendresnės Korsako literatūros kritikai būdingos teorinės interpretacinės priegigos, estetinio vertinimo kriterijai, išryškėjantys aptariamame veikalė.

Raktažodžiai: Kostas Korsakas, Vincas Mykolaitis-Putinas, *Altorių šešėly*, literatūros sociologija, literatūros laukas, *habitus*.

Įvadinės pastabos

Kosto Korsako straipsnis (ar, veikiau, studija; jos apimtis 58 puslapiai) „Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje“; parašytas Vinco Mykolaičio-Putino romano *Altorių šešėly* pasirodymo metu (1933–1934)¹, yra turbūt vienas geriausių jo literatūros kritikos veikalų ir, drįsčiau sakyti, iki šiol išlieka viena įdomiausių romano interpretacijų. Tiesa, interpretacija mūsų literatūros lauke šiuo

---

1 Tokiu pavadinimu straipsnis išspausdintas 1936 m. išleistoje Korsako knygoje *Kritika*. Tačiau atskirus straipsnius, kurie tapo šio straipsnio-studijos pagrindu, autorius J. Radžvilas slapyvardžiu publikavo iškart pasirodžius atskiroms romano dalims (J. Radžvilas, „Kunigo romanas“, *Kultūra*, 1933, Nr. 3, Nr. 4; J. Radžvilas, „Kunigo išsivadavimas“, *Kultūra*, 1934, Nr. 1).

metu beveik nefunkcionuoja dėl keleto priežasčių. Tos priežastys viena su kita kone neatskiriama susijusios ir apibūdina literatūros recepcijos sąlygas sovietiniu ir posovietiniu laikotarpiu. Viena iš šių priežasčių būtų paties Korsako, kaip sovietinės literatūros kritikos funkcionieriaus, statusas. Sovietiniu laikotarpiu šis statusas, viena vertus, darė literatūros kritiką „chrestomatiniu“; privalomu autoriumi, kitą vertus, *à priori* skatino priešintis ir pačiam statusui, ir tai interpretacinei paradigmai, kurią siūlė tokį statusą turintis autorius. Taigi antroji priežastis būtų toji interpretacinė paradigma, kurią drąsiai galėtume pavadinti sociologine ir kuri akivaizdi jau ankstyvojoje Korsako literatūros kritikoje. Sociologinė literatūros kritikos kryptis, vėlgė, viena vertus, sovietmečiu buvo oficiali linija, kita vertus, tapatinta su vulgariuoju marksizmu (tokiu būdu ji daugiausia ir reiškesi) ir kėlė pasipriešinimą. Taigi Korsako straipsnis apie Putino romaną oficialiai lyg ir buvo traktuojamas kaip „pažangios“ tarpukario kritikos pavyzdys, neišvengiamai minimas monografiškai aptariant Putino kūrybą, tačiau darė menką įtaką ir tuometinei, ir tuo labiau šiandieninei romano recepcijai. Verta atkreipti dėmesį, kad, pavyzdžiui, Jono Lankučio monografijoje *Vinco Mykolaičio-Putino kūryba* (pirmas leidimas 1961, kiti – 1973 ir 1986 m.) šis Korsako straipsnis minimas porą kartų – vieną kartą kaip ideologinis perkūnsargis, susiejant Liudo Vasario refleksiją su 1905 m. revoliucija², kitą kartą peržvelgiant romano vertinimus literatūros kritikoje, kaip „pažangios“ tarpukario literatūros kritikos pavyzdys, įrašomas į vieną gretą su Broniumi Pranskumi³, taigi traktuojamas paviršutiniškai ir beveik jokios įtakos paties romano interpretacijai bei vertinimui nepadaro. Lankutis šiek tiek užsimena apie buržuazinės visuomenės kritiką bei, kaip ir buvo būtina, „antiklerikalinius kūrinio momentus“⁴, tačiau tuo visa „sociologinė“ romano interpretacija ir baigiasi. Daugiau dėmesio šiam straipsniui skiria Kazys Ambrasas knygoje *Romano likimas arba Liudo Vasario draugai ir priešai*⁵.

2 Žr. Jonas Lankutis, *Vinco Mykolaičio-Putino kūryba*, Vilnius: Vaga, 1996, p. 148.

3 „Kritikas K. Korsakas paskelbė plačią studiją ‚Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje‘. Šiame darbe išsamiai buvo išnagrinėti romano ryšiai su visuomenės gyvenimu. Kritikas sumaniai panaudojo kūrinio medžiagą buržuazinės visuomenės prieštaravimams analizuoti, padarė plačius socialinius apibendrinimus. Tarybų Sąjungojeėjusiame žurnale ‚Priekalas‘ B. Pranskus, recenzuodamas romaną, pažymėjo jo psichologinį gilumą, bet kritiko autoriaus idėjinės pozicijas“. *Ibid.*, p. 197–198.

4 *Ibid.*, p. 199.

5 Žr. Kazys Ambrasas, *Romano likimas arba Liudo Vasario draugai ir priešai*, Vilnius: Vaga, 1983, p. 65–69.

Ambrasas išsamiai apžvelgia straipsnio recepciją, akcentuodamas jo aktualumą ir cituodamas pagyras, tačiau patį straipsnį komentuoja iš dogmatinių marksistinių pozicijų ir patetiškai pristato kaip pavyzdinį „marksistinės kritikos (iki 1940 m.) interpretavimo ir vertinimo paradigmos“ veikalą⁶. Ambraso studiją verta paminėti tik kaip dogmatinės kritikos tuščiažodžiavimo pavyzdį, kuris profesionalinę kritiką tegalėjo vien atbaidyti nuo Korsako straipsnio („Aistringa analizė, literatūrą glaudžiai siejanti su gyvenimu, kupina vidinio įsitikinimo ir patraukianti bei įtikinanti skaitančiuosius, teoriškai gerai argumentuota. Jos dalykinė, jos pažintinė ir auklėjamoji vertė šiandien akivaizdi“⁷).

Sociologinė romano interpretacija, pateikta Korsako straipsnyje, apima daug platesnę ir sudėtingesnę problematiką nei ta, kurią mini Lankutis, ir visiškai ne tokią marksistiškai dogmatišką, kaip bando skaitytojui įteigti Ambrasas. Korsakas siūlo tam tikrą romano vertinimo alternatyvą ar bent problemiškesnę požiūrį bei galimą šiuolaikinių sociologinių tyrimų perspektyvą. Taigi vienas šio straipsnio tikslų būtų konceptualizuoti sociologinius Korsako interpretacijos aspektus, šio konceptualizavimo pagrindu išryškinti galimas tyrimų kryptis, įtraukiančias ne tik Putino romaną, bet platesnę lietuvių literatūros tyrimų problematiką. Kitas tikslas būtų aptarti bendresnes Korsako teorines interpretacines priegas, estetinio vertinimo kriterijus, išryškėjančius aptariamame straipsnyje.

Altorių šešėly interpretacinės alternatyvos

Korsakas pradeda alternatyvą iki šiol dominuojančiai *Altorių šešėly* interpretacijos linijai, kuri romaną besąlygiškai laiko lietuvių prozos viršūne, Liudą Vasarį – instituciškai išsilaisvinančio ir dvasiškai laisvo žmogaus simboliu, atsisako pripažinti romano estetines silpnybes arba bent jau vengia apie jas kalbėti (išimtis būtų nebent trečios dalies vertinimas). Nors *Altorių šešėly* pasirodymas „sukėlė daug prieštarų atgarsių ir vertinimų“⁸, interpretacinės špagos anuomet kryžiuosi ne tiek dėl romano kaip meno kūrinio, kaip dėl skandalingos tematikos. Sovietmečiu tapęs chrestomatiniu lietuvių literatūros kūrinium, romanas didelių

6 *Ibid.*, p. 70.

7 *Ibid.*, p. 66.

8 Jonas Lankutis, *op. cit.*, p. 197.

interpretacinių prieštaravimų nekėlė. Nepaisant tarybinei literatūros kritikai priširtos būtinybės ieškoti jame buržuazinės visuomenės ir klerikalizmo kritikos⁹ (tai galėjo būti ir perkūnsargis, padėjęs „prakišti“ ir labiau humanistinę romano interpretaciją), ar kaip tik dėl jos, *Altorių šešėly* tampa psichologinio intelektualinio romano etalonu. Tiesa, vargu ar šiandien kas galėtų nuginkčyti įsitvirtinusių teiginius, kad kūrinio centre – kunigo ir poeto drama, o Liudo Vasario kelias – išsilaisvinimo kelias. Šios dvi temos – akivaizdūs struktūriniai ir siužetiniai romano rėmai, tačiau vertinti tų rėmų „turinį“ – Liudo Vasario charakterį ir jo pasitraukimą iš kunigų luomo – galima įvairiai. Sovietmečiu mums labai reikėjo laisvės ir laisvo pasirinkimo simbolio, ir Vasaris, sakytume, tam buvo „pritaikytas“, nepaisant romano pradžioje išryškėjančios kone atvirai oportunistinės herojaus pozicijos (garsioji frazė „kaip gyvenimas stums, taip ir eisiu“)¹⁰. Būtų galima svarstyti, ar *Altorių šešėly* interpretacija nefunkcionavo ir kaip ezopinės kalbos pranešimas, ar tai, kas oficiozinės kritikos buvo laikoma „antiklerikalinais kūrinio momentais“, liberalesnės kritikos nebuvo siūloma skaityti kaip apskritai menininko santykio su valdžia interpretacija, vidinės rezistencijos ir dvasinės laisvės galimybės teigimas.

Alternatyva tokiai romano interpretacijai visą laiką egzistavo, tik dėl įvairių priežasčių ji nebuvo labai girdima. Alternatyvios interpretacijos buvo arba fragmentiškos, greičiau ne interpretacijos, o nuomonės, išsakytos dienoraščiuose ar asmeniniuose užrašuose ir pasirodžiusios ne taip jau seniai (Alfonso Nykos-Niliūno, Vytauto Kubiliaus dienoraščiai), arba išsakytos literatūros lauke marginalinę poziciją užimančių literatūros kritikų (Juozas Keliuotis). Tačiau literatūros lauke nelabai įsitvirtino ir pakankami išsami didelį autoritetą turinčio Vytauto Kavolio interpretacija, pasirodžiusi išėivijoje išleistoje knygoje *Sąmoningumo trajektorijos*, kuri Lietuvoje tapo plačiau prieinama tik atgavus nepriklausomybę¹¹. Kaip matome, kone visos šios interpretacijos arba pasirodė vėliau

9 Šis privalomas ingredientas yra ir Lankučio interpretacijoje, tačiau jis nenustelbia psichologistinės romano interpretacijos.

10 Štai kokiu patosu Jonas Lankutis baigia monografijos skyrių, skirtą *Altorių šešėly* aptarimui: „Tai kūrinys, kuris skatina žmones atidžiau pažvelgti į save, su dideliu moraliniu atsakingumu galvoti apie savo pašaukimą ir vietą visuomenėje, ugdyti savyje tiesią, harmoningą asmenybę, atvira širdimi eiti į gyvenimą, neapkęsti dvideiško parazitiško egzistavimo, oportunistiško dvasios sustingimo“ (Jonas Lankutis, *op. cit.*, p. 200). Bent jau mano karta mokykloje ir universitete buvo mokoma panašiai interpretuoti romaną.

11 1994 m. ši studija perspausdinta knygoje *Žmogus istorijoje* (Vytautas Kavolis, *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga, 1994).

nei ta linija, kuria pavadinau dominuojančia¹², arba priklauso iševijos autorių plunksnai. Visas vienija tai, kad jose suabejojama ir Liudo Vasario charakterio „antioportunizmu“, ir charakterio bei romano „psichologine gelme“, ir keliamas klausimas dėl romano vertės apskritai. Be to, jose vienaip ar kitaip atkreipiamas dėmesys į socialinę romano dimensiją. Keliotis Liudą Vasarį apibūdina kaip personažą, kurio „kiekvienas gestas atrodo lietuviškai ištižęs, ir visam romanui duoda bevališko lietuviškumo charakterį“¹³. Vytautas Kubilius *Dienoraščiuose* 1987 m. rugpjūčio 16 d. užfiksuoja savo nusivylimą *Altorių šešely*:

Kaip tragiškai smunka „Al. šešely“ lygis. Trečioji dalis – tiesiog miesčioniškas romanas. Jokios emocinės vibracijos gilumos. Tik kartojasi tie patys argumentai [...]

Nėra jokios aukštesnės vertybių sistemos. Tik individualusis „aš“, jo teisė, jo žmogiškos patirties poreikis. Nenoras turėti virš savęs jokios gniuždančios sistemos. Bet, atmesdamas religiją, nieko nepasiūlo. Net susitaiko su 1926 m. perversmu.[...]

Taigi romanas „Al. šešely“ anaip tol ne šedevras. Tik pirmoji dalis. O šiaip – tipiškas europietiškas romanas – specifiškas savo koloritu [...]

Emocinė patirtis – tai gražu, bet nedaug.¹⁴

Alfonsas Nyka-Niliūnas gerokai anksčiau (1957) labai panašiai apibūdina romaną. Jo teigimu, „*Altorių šešely* patenkina ne tiek estetinį skaitytojo skonį, kiek jo smalsumą“¹⁵ (o tai ir būdinga „miesčioniškam“, anot Kubiliaus, romanui). Be to, Liudui Vasariui kaip personažui trūksta „psichologinės dimensijos“: „Jo įtikinamumas remiasi ne tiek psichologinėmis, kiek kultūristorinėmis ir autobiografinėmis premisomis. Dėl to jis estetiškai nėra toks gyvas ir nepakartojamas kaip Vaižganto gamtos vaikai arba Jurgio Savickio dekoratyviniai unikumai.“¹⁶

12 Išimtis būtų Juozas Keliotis, bet sovietiniu laikotarpiu jo interpretacija buvo nelabai priinama ir dėl politinių priežasčių, ir turbūt dėl to, kad jis perdėm radikaliai abejojo romano verte.

13 Juozas Keliotis, „V. Mykolaičio-Putino „Altorių šešely““, in: Juozas Keliotis, *Meno tragizmas*, Vilnius: Vaga, 1997, p. 442.

14 Vytautas Kubilius, *Dienoraščiai 1978–2004*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 56. Verta atkreipti dėmesį, kad šis įrašas atsirado ruošiantis rašyti straipsnius angliškai lietuvių literatūros istorijai, taigi tam tikroje pervaldinimo situacijoje – ir pamažu keičiantis politiniam klimatui, ir numatant būsimos knygos adresatą.

15 Alfonsas Nyka-Niliūnas, *Dienoraščio fragmentai 1938–1970*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1998, p. 332.

16 *Ibid.*

Taigi Niliūnas jau suabejoja įprasta žanrine šio kūrinio kaip psichologinio romano apibrėžtimi. Dar radikalesnis yra Kavolis, kurio teigimu, Liudo Vasario drama vyksta ne psichologinėje ir religinėje, o labiau socialinėje plotmėje, o laisvės pagrindimo retorika romane analogiška kapitalizmo retorikai¹⁷. Tokio pobūdžio abejonių ir vertinimų, tik gerokai labiau išplėtotų, rasime jau Kosto Korsako straipsnyje „Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje“.

Socialinės dimensijos rekonstrukcija pagal Kostą Korsaką

Kostas Korsakas nepriklauso tai interpretacinei paradigmai, kuri neigia psichologinę *Altorių šešėly* gelmę ar abejoja kūrinio kaip psichologinio romano tapatybe bei verte. Atvirakščiai, romane aptinkama per daug „psichologinės gelmės“ ir per mažą pasaulio (visuomenės). Nors jokių nuorodų į garsųjį Georgo Lukácso veikalą *Romano teorija* straipsnyje neužtiksimė, Korsako požiūris į vidujybės ir pasaulio santykį romane labai artimas Lukácso pasiūlytajam. Korsako interpretacijoje *Altorių šešėly* suvokiamas kaip tipiškas modernus romanas, kuriame, Lukácso apibūdinimu, „dvasia už pasaulį platesnė“¹⁸. Putino romane Korsakas, kaip minėta, pasigenda „pasaulio“ (visuomenės aprašymo, būdingo klasikinio realizmo romanui), tačiau tai jam nė kiek netrukdo pripažinti estetinės romano vertės. Ir drauge matyti trūkumus.

Galima išskirti kelis literatūros sociologijos aspektus ar sluoksnius, išryškėjančius Korsako straipsnyje ir atskleidžiančius paties kritiko estetinių bei teorinių prieigų conceptualumą bei drauge prieštaringumą. Pirmasis, kurį sąlygiškai galima būtų pavadinti tiesmukai marksistiniu (plechanovišku, nes iš marksistinių autoritetų visoje prieškarinėje literatūros kritikoje Korsakas daugiausia ir remiasi Georgijumi Plechanovu), literatūrą supranta kaip tikrovės, visų pirma socialinės tikrovės, kurios pagrindinis agentas yra „liaudis“, atspindį. Literatūros kūrinio vertė matuojama pagal tai, kokia apimtimi ir kaip tiksliai tokia tikrovė literatūros

17 „Klasikiniam kapitalistui laisvė nuo institucinių varžtų buvo tik pelno gamybos sąlyga, Putino poetui laisvė nuo institucinių varžtų yra sąlyga kultūriniam produktyvumui“. Žr. Vytautas Kavolis, *Sąmoningumo trajektorijos*, in: Vytautas Kavolis, *Žmogus istorijoje*, p. 158.

18 Žr. Georg Lukács, *La théorie du roman*, Paris: Gallimard, 1997, p. 115–130.

kūrinyje atskleidžiama. Korsakas priekaištauja Putinui, kad pagrindinio romano veikėjo socialinė aplinka nepakankamai aprašyta: „Romane neduodama visuomeninio fono. Visa problema apribojama tik individualybe. Visas dėmesys sutelkimas į psichologinį procesą, dar daugiau, jis apribojamas kunigo sutana ir, drastiškai pasakysime, moters sijonu.“¹⁹ Pabrėžiamas Vasario „nutolimas nuo liaudies“ ir gana išsamiai aptariamos individualios bei socialinės tokio nutolimo priežastys (šiuo požiūriu Vasaris lyginimas su kitais romano veikėjais kunigais)²⁰. Gali pasirodyti, kad už tokių teiginių ir analizių slypi „ideologinio utilitarizmo“ koncepcija (naudojuosi kiek kitame kontekste vartojama paties Korsako sąvoka²¹), kuri dėmesio verta būtų nebent kaip marksistinių dogmų priminimas jų nebeprisimenantiems ar niekada nežinojusiems. Tačiau taip atrodytų, jei atskiras tezes ir formuluotes interpretuotume ištrauktas iš viso straipsnio konteksto. Mat, nepaisant šių tiesmukų deklaracijų, teorinės ar ideologinės dogmos „išpildymas“ visiškai nelaikomas kūrinio estetiškos vertės kriterijumi. Pasigedęs romane „visuomeninio fono“, Korsakas netrukus randa argumentų „apsiribojimo individualybe“ pateisinimui. Štai vienas iš jų: „Kad tais individualiniais motyvais, tik Vasario asmeniškais išgyvenamais momentais V. Mykolaitis-Putinas pagrindžia savo romano siužetą, tatau visiškai natūralu, nes tik tie momentai parodo, kad V. Mykolaičio-Putino veikalas yra meno kūrinys, o ne publicistinė iliustracija, teorinis traktatas.“²² Be to, Korsako nuomone, ten, kur laimi epika (atrodo, tai turėtų glostyti marksistinio kritiko širdį), nebūtinai laimi romanas: epiniai socialinės tikrovės aprašymai antrame *Altorių šešėly* tome (Stripaičio susikirtimas su kooperatininkais, Vasario apskundimas kurijai) „praardo lyriškąjį vieningumą, kuriuo pasižymi pirmasis romano tomas“²³. Taigi Korsakas – literatūros kritikas, turintis gana tikslią estetinę nuojautą, stiliaus pojūtį (jis visiškai pagrįstai kritikuoja vietomis labai jau ryškų romano stiliaus publicistiškumą, deklaratyvumą²⁴), laimi prieš Korsaką – ideologą, transliuojantį plechanovišką marksizmo interpretaciją.

19 Kostas Korsakas, „Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje“, in: Kostas Korsakas, *Literatūros kritika*, Vilnius: Vaga, 1982, p. 277.

20 *Ibid.*, p. 279.

21 Žr. *ibid.*, p. 277.

22 *Ibid.*, p. 284.

23 *Ibid.*, p. 262.

24 Lankučio monografijoje tos pačios stiliaus savybės vadinamos pasakojimo natūralumu, paprastumu, preciziškumu, intelektualumu. Žr. Jonas Lankutis, *op. cit.*, p. 192–197.

Tačiau straipsnis atskleidžia ir Korsako kaip literatūros sociologo, pranokstantčio vieną ar kitą doktriną, įžvalgumą. Straipsnyje mums pasiūloma kiek kitu kampu pažvelgti ne tik į Putino romaną, bet ir lietuvių literatūrą apskritai.

Nors Korsakas primygtinai kartoja, kad „kunigo ir poeto santykiavimo problema *Altorių šešėly* tiek pavaizduota, tiek sprendžiama siaurai, vienašališkai“²⁵, kitą pastraipą jau pradeda sakiniu: „Nesunku pastebėti, kad tas tik subjektyviomis, psichologinėmis priežastimis teaiškinamas Vasario, kaip poeto, plėtojimosi kelias būdingai sutampa su objektyviu to meto lietuvių literatūros raidos etapu.“²⁶ Tai gi panašu, kad Korsako požiūris pranoksta įprastines realizmo, ieškančio akivaizdaus socialinio referento, koncepcijas, ir į *Altorių šešėly* žiūrima kaip į diskursą, kuris kalba apie pasaulį (taip pat ir socialinį) taip, tarsi apie jį nekalbėtų²⁷. Šis tiesiogiai apie socialumą nekalbantis romanas arba bent jau nekalbantis ten, kur jis yra geriausias, Korsakui yra puiki medžiaga dviems sociologinėms dimensijoms rekonstruoti. Suprantama, literatūros kritikas visiškai nevartoja šiuolaikinių kultūros sociologijos terminų ir daugeliu atveju išsisuka su „visuomeninio fono“ sąvoka, be to, kai kurie jo apibendrinimai gali pasirodyti kiek tiesmuki. Tačiau straipsnyje jis fragmentiškai peržvelgia lietuvių literatūros lauko susiformavimą, kurio kulminaciniu tašku ir refleksijos vieta ir laiko Putino romaną, o Pierre'o Bourdieu teigimu, literatūroje atsirandanti refleksija ir kūrybos bei kūrybinio proceso autorefleksija yra vienas pagrindinių autonomiško literatūros lauko susiformavimo požymių²⁸. Gana tiksliai įvertinęs Vasario kūrybinės autorefleksijos šaltinį ir pobūdį („Vasaris beveik visą laiką sielvartauja dėl savo talento, bet ne dėl savo *kūrybos* likimo ir laisvės!“²⁹; tai gana artima Kavolio požiūriui, pagal kurį Vasaris savo vidinį pasaulį traktuoja kaip kapitalistas privačią nuosavybę³⁰), Korsakas visą kritinį ir analitinį įkarštį nukreipia į tiesiogiai nematomo socialumo aprašymą ir, remdamasis *Altorių šešėly*, fragmentiškai bando rekonstruoti lietuvių literatūros lauko formavimosi istoriją. Jis gana korektiškai atskiria patį literatūros lauką, „įrašydamas“ Putino romaną į simbolizmo, estetizmo

25 Kostas Korsakas, *op. cit.*, p. 276.

26 *Ibid.*

27 Būtent taip Pierre'as Bourdieu apibūdina Gustavo Flaubert'o romaną *Jausmų ugdymas*, kuris laikomas tipišku vidujybės romanu, panašiai kaip ir *Altorių šešėly*. Žr. Pierre Bourdieu, *Les règles de l'art*, Paris: Éditions du Seuil, 1998, p. 20.

28 *Ibid.*, p. 171.

29 Kostas Korsakas, *op. cit.*, p. 307.

30 Žr. Vytautas Kavolis, *op. cit.*, p. 158.

sąjūdžio bei to meto literatūrinės spaudos kontekstą (*Vaivorykštė, Pirmasai baras*) ir aptardamas, kaip jis pats vadina, „naująją literatūrinę ideologiją“, o po to siūlo analizuoti literatūros lauko santykį su kitais laukais. Kaip pavadinti tą lauką, kuriam priklausė katalikų kunigų luomas profesionalios lietuvių literatūros formavimosi laikotarpiu, – sunku pasakyti (politiniu, religiniu, kultūriniu ar tiesiog jų junginiu), tačiau Korsakas netiesiogiai mums siūlo aprašyti, struktūriškai ir istoriškai, tų dviejų laukų santykius, kurių kulminacija bei neabejotinai transformacijos pradžia ir būtų aptariamasis romanas³¹. Fragmentiškų tyrinėjimų, skirtų kunigų luomo ir profesionalios lietuvių literatūros raidos santykiams aptarti, yra, tačiau Korsakas mums netiesiogiai siūlo imtis išsamesnės, nuoseklesnės sociologinės studijos.

Su galima lauko ir jo formavimosi rekonstrukcija susijęs ir antrasis sociologinis aspektas, apie kurį kalba Korsakas. Jis imasi atpažinti ir pripažinti kevirtro XX a. dešimtmečio lietuvių rašytojo *habitus*. Vartojant paties straipsnio terminus, individualių Vasario išgyvenimų turinyje bandoma atpažinti „epochos dvasią“, kuri, nors ir neiškeliama į pirmą romano planą, Korsako manymu, yra didelis romano privalumas:

Poeto požiūris į gyvenimą, į aplinką, kaip ir jo jausmai, nėra kiekvieną laikotarpį absoliučiai tie patys. Jis yra sąlygojamas bendrų epochos ypatybių. Neabejotina, jog kunigo požiūris į gyvenimą ir į save taip pat bėra kiekvieną gadynę tas pats [...]. Romano „Altorių šešėly“ kaip literatūros kūrinio ypatybė yra ta, kad jame kunigo ir poeto problema yra vaizduojama konkrečioje, istorinėje aplinkoje, o neiškelia į absoliutines aukštumas, kur neveikia realiojo gyvenimo ir istorijos dėsniai.³²

Konkreči istorinė aplinka ir yra tai, kas sukuria vadinamąją lietuvišką tam tikro laikotarpio specifiką, apie kurią užsimena ir kiti romano kritikai (kaip minėta, tą perdėm lietuvišką romano koloritą Kavolis laiko trūkumu, Kubilius, atrodo, vertina labiau teigiamai, kaip kažką, kas romaną išskiria iš kitų – daro jį „specifišką savo koloritu“). Korsakui tai yra ta romano savybė, dėl kurios charakterio individualumas atskleidžia ir savo socialinius pagrindus, ar, kalbant šiuolaikinės sociologijos terminais, leidžia rekonstruoti ir veikėjo, ir tam tikro laikotarpio lietuvių rašytojo *habitus*:

31 Žr. Kostas Korsakas, *op. cit.*, p. 278.

32 *Ibid.*, p. 302.

Siaurą uždaros kastos, perdėm specialią kunigo ir poeto santykių problemą mes norime išplėsti, įjungti į bendrąjį mūsų gyvenimą, individualiame atvejuje stengiamės suprasti tai, kas čia kolektyviška ir visuomeniška. Į Vasarį mes žiūrime ne tik kaip į kunigą poetą apskritai, bet kaip į tam tikro laikotarpio žmogų ir tam tikro lietuvių literatūros etapo poetą, rašytoją. Mes susekėme, kad konfliktas tarp poeto ir kunigo Vasaryje vyksta ne ideologinis, bet emocinis, su stipriu nukrypimu į individualius epikūriškus polinkius. Tai yra aiškus dekadanso momentas, kylantis ne tik iš individualios Vasario prigimties, bet ir iš vadinamosios dvasios to laikotarpio, kurio atstovas yra Vasaris.³³

Į tokio pobūdžio tyrinėjimų akiratį galėtų patekti ir vadinamasis Vasario „nutolimas nuo liaudies“, apimantis ir jo santykius su tėvais, kurie iki šiol buvo aprašomi tik psichologiniais terminais. Tačiau psichologinė analizė čia puikiausiai galėtų bendradarbiauti su sociologine, kadangi Vasario santykis su artimaisiais pasirodo ne tik kaip kartų konfliktas, bet ir kaip jausena asmens, pakeitusio socialinį sluoksnį. Tai, beje, viena svarbiausių vadinamojo klasikinio realizmo romano temų.

Dar vienas sociologinis aspektas, kurį mums siūlo panagrinėti šis Korsako straipsnis – romano populiarumo priežastys arba, kitaip sakant, tam tikros receptijos sąlygos, užkoduotos pačiame tekste. Neabejodamas, kad šio kūrinio populiarumą padidina „aukštas romano estetiškas lygis“³⁴, jis išskiria dar kelias populiarumo priežastis. Pirmoji jų labiau galiotų *Altorių šešėly* pasirodymo laikui – tai būtų vadinamasis visuomeninis – ideologinis aktualumas, kurį ir rekonstruoja pats Korsakas (nesvarbu, skaitytojo sąmoningai ir nesąmoningai suvokiamas). Antroji – romano autobiografiškumas. Trečioji priežastis kyla jau iš pačios romano struktūros ir auditorijos lūkesčių sandūros. Tiesiogiai Korsakas nesako, bet jo straipsnis implikuoja, kad kūrinys turi vadinamojo auklėjamojo romano bruožų; drįstume tvirtinti, kad tai yra viena iš priežasčių, dėl ko jį iki šiol noriai skaito ir mėgsta paaugliai³⁵. Be to, šiame kūrinyje esama akivaizdžių populiariosios literatūros, melodraminių elementų – jų užtiksim ir visų trijų Vasario „pasijų“

33 *Ibid.*

34 *Ibid.*, p. 335.

35 Iš pokalbių su mokytojais ir mokiniais aiškėja, kad iš privalomų vidurinėje mokykloje lietuvių literatūros kūrinių mokiniai labiausiai mėgsta *Altorių šešėly*, Balio Sruogos *Dievų mišką* ir Antano Škėmos *Baltą drobulę*.

portretuose bei charakteriuose, šalutinėse siužeto linijose. Prie populiarumo neabejotinai prisideda ir stiliaus skaidrumas ar publicistiškumas (kaip vadinsime šį stiliaus bruožą, priklausys nuo vertinančiojo stiliaus sampratos). Taigi Korsakas užčiuopia tas romano savybes, kurios, anot Niliūno, patenkina skaitytojo smalsumą ir kurios, nuslopus idėjiniam–visuomeniniam romano aktualumui, jei vartosime paties Korsako terminiją, padeda jam išlikti populiariam ir skaitomam.

Vietoje išvadų

Kosto Korsako interpretuotas *Altorių šešėly*, jei pasinaudosime Vytauto Kubiliaus apibūdinimu, pasirodo kaip „anaiptol ne šedeveras“. Žiūrint imanentiškai, jis vertinamas kaip *normalus* romanas, turintis estetinių stiprybių ir spragų. Tačiau, žiūrint istoriškai ir sociologiškai, *Altorių šešėly* vertinamas kaip labai svarbus, galima sakyti, kertinis lietuvių literatūros kūrinys, patvirtinantis autonomiško lietuvių literatūros lauko susiformavimą. Tokiu požiūriu ir romano *normalumas* tampa jo privalumu. Psichologinis, refleksyvus romanas pasirodo tuo pat metu esantis ir „miesčioniškas, arba tiesiog „buržuazinis““³⁶ romanas. Romanas, kuris netiesiogiai atskleidžia rašytojo padėtį visuomenėje ir pateikia kultūrinės bei socialinės erdvės analizę. Korsako interpretacijoje Putinas pradeda analizuoti Putiną³⁷.

Būtent pradeda, nes sociologinės analizės idėjos, kurias rekonstravome iš Korsako straipsnio „Kunigas Liudas Vasaris literatūroje ir visuomenėje“, pateikiamos gana eklektiškai, kaip minėta, dažnai naudojant marksistinio determinizmo atspalvį turinčią terminiją (kurią neutralizuoja geras literatūrinis Korsako skonis ir pagarba talentui), bet jo iškeltas problemų laukas vertas atidesnio žvilgsnio ir tęsinio.

36 Šiame kontekste terminas „buržuazinis romanas“ neturėtų būti konotuojamas neigiamai. Romano kaip žanro įsitvirtinimas literatūros lauke ir yra siejamas su vidurinėsios klasės, arba buržuazinės visuomenės, susiformavimu. Taigi toks terminas, viena vertus, atskleidžia dviejų laukų santykį, kita vertus, parodo paties literatūros lauko būklę. Ir drauge atskleidžia tai, ką Bourdieu vadina sąlygine literatūros lauko autonomija.

37 Parafrazuojame Bourdieu knygos *Meno dėsniai* įvadinio skyriaus pavadinimą „*Flaubert analyst de Flaubert*“. Žr. Pierre Bourdieu, *op. cit.*, p. 17.

Sociability of Liudas Vasaris according to Kostas Korsakas, or the new old possibilities to interpret the novel *In the Shadow of Altars*

S u m m a r y

The aim of the article is to reconstruct the preconditions and principles of sociology of literature in the article “Priest Liudas Vasaris in the Literature and in the Society” by Kostas Korsakas and to discuss the possibilities to interpret the novel *In the Shadow of Altars* by Vincas Mykolaitis-Putinas using the means of modern sociology of literature. The interpretation proposed by Korsakas is considered as the part of the paradigm which encourages to discuss the interpretative clichés concerning the novel (such as universality of the problematics of the novel, the psychological depth of the main character Vasaris as the symbol of liberation etc.). The approach of Korsakas toward literature as the aesthetic phenomenon and the criteria of aesthetic evaluation are also taken into account.

Keywords: Kostas Korsakas, Vincas Mykolaitis-Putinas, *In the Shadow of Altars*, sociology of literature, literary field, *habitus*.
